

Švietimo modeliuotos krypties ir konteksto įtampų tendencijos

Ramutė Bruzgelevičienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos ir filosofijos katedra, Edukacinių tyrimų institutas, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, ramute.bruzgeleviciene@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje tęsiama Lietuvos švietimo modeliuotos krypties ir konteksto įtampų problemos XXI a. antrojo dešimtmečio Lietuvos švietimo raidos etape analizė. Pasirinktas aspektas – švietimo dokumentuose deklaruotos transformacinės švietimo paskirties galimybė klostantis nepalankiam visuomenės socialinių grupių švietimo vertinimui. Pagrindinis tyrimo klausimas – kodėl tarp deklaruotos švietimo transformacinės paskirties ir švietimo raidos konteksto klostosi įtamos. Daroma prielaida, kad problemos priežastys atsiranda ryškėjant konfliktui tarp švietimo dokumentuose įvardytos transformacinės paskirties ir visuomenėje besiklostančių prieštarų požiūrių į švietimo paskirtį, būklę, raidos perspektyvas. Remiamasi kokybinio dokumentinio tyrimo metodologine prieiga: analizuojami tikslingai pasirinkti švietimo diskurso dokumentiniai šaltiniai. Duomenų analizės metodas – kokybinės turinio analizės dedukcinė versija. Prieinama išvada, kad apibrėžtu švietimo raidos laikotarpiu tarp deklaruotos švietimo transformacinės paskirties ir švietimo konteksto įtamos gali klostytis dėl skirtingas galias ir išteklius, skirtingus ginamus požiūrius ir besiskiriančias švietimo paskirties, visuomenės plėtros sampratas turinčių suinteresuotųjų grupių pastangų daryti įtaką švietimo politikai, švietimo raidai.

Esminiai žodžiai: transformacinė švietimo paskirtis, švietimo paskirties, visuomenės plėtros sampratos, asmens ir valstybės interesas, ekonominis tikslingumas, homo economicus visuomenė.

Įvadas

Temos aktualumas. Kaip rodo anksčiau atlikti tyrimai (Želvys, 2009; Ališauskas ir Dukynaitė, 2015, ir kt.), nuo pat Lietuvos valstybės atkūrimo pradžios švietimo dokumentuose deklaruojama transformacinė švietimo paskirtis: „<...> švietimas – pamatinis

visuomenės raidos veiksnys, visų socialinių reformų pagrindas. <...> švietimas įstengs deramai atlikti savo vaidmenį tik tuomet, kai jo raida lenks bendrąją visuomenės raidą“ (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992); „Švietimas savo paskirtį geriausiai atlieka tada, kai jo raida lenkia bendrąją visuomenės raidą – daro progresyvią įtaką mąstymo ir veikimo kultūrai. Esminis sėkmės veiksnys – švietimo institucijų ir visuomenės narių dinamiška sąveika kuriant sumanią visuomenę“ (Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013). Tačiau pastaraisiais metais (2015–2017) viešojoje erdvėje – viešuose politikų, verslo atstovų, švietimo ekspertų, pedagogų pasisakymuose spaudoje, televizijoje – švietimas vis dažniau įvardijamas kaip žlunganti sistema: esą valstybė save iš duobės gali ištraukti tik per švietimą, bet pats švietimas yra duobėje (politikas, 2016); Lietuvai gresia tapti atsilikusia provincija – atsiliekame dėl savo švietimo sistemos (pramonininkai, 2016). Akivaizdu, kad dinamiška sąveika tarp švietimo institucijų ir visuomenės tam tikrų grupių nevyksta. Be to, dalies interesų grupių įsitikinimu, švietimas daro regresyvią, bet ne progresyvią įtaką valstybės raidai. Ar tai reikštų švietimo transformacinės funkcijos nepripažinimą, ar šių grupių netenkina transformavimo kryptis – tai tyrimo probleminio lauko klausimas.

Kita vertus, dėl švietimo transformacinės įtakos, kaip besąlygiškai pripažintino veiksnio, diskutuoja ir teoretikai. Jie dvejuoja, ar iš tikro švietimas – galinga priemonė visuomenei pakeisti. E. F. Schiefelbeino ir N. F. McGinno (2011) teigimu, „daugelis (o ypač politikai) tvirtina, kad, tobulindama ir reformuodama švietimą, visuomenė gali pati save pakeisti: ekonomiškai silpnos valstybės gali lenktyniauti su pažangiomis pramoninėmis valstybėmis, o atsilikusias visuomenes – persokti į XXI a. Teigiama, kad nesugebėjimas užtikrinti pakankamai aukštos švietimo kokybės ir yra svarbiausia atsilikimo, nesugebėjimo varžytis globalizacijos veikiamoje pasaulio ekonomikoje <...> priežastis.“ Tačiau čia pat mokslininkai priduria, „kad dauguma bandymų pakeisti visuomenę per švietimą nepavyko. <...> sunku aiškiai susieti švietimo sistemos rezultatus ir pagrindinius visuomenės pokyčius. <...> daugeliu atvejų neįmanoma atsekti mūsų [švietimo – R. B.] veiksmų ir konkrečių rezultatų ryšio“ (Schiefelbeinas ir McGinnas, 2011). Autoriai pastebi, kad švietimo kaip priemonių sistemos, kuri padeda įvykti radikaliems visuomenės pokyčiams, veiksmingumą galima laikyti žmonijos istorijoje santykinai nauju *mitu*, tačiau patys teikia gana daug argumentų, kokiais būdais švietimas galėtų progresyviai veikti visuomenę, drauge pripažindami, kad nustatyti švietimo ir visuomenės raidos priežasties–pasekmės tikslų tiesioginį ryšį problemiška ne tik dėl kų tik paminėtų priežasčių, bet ir dėl įvairių visuomenės grupių keliamų skirtingų lūkesčių, reikalavimų švietimui, dėl jų turimų skirtingų švietimo, visuomenės raidos sampratų.

Sutinkant su mokslininkų išvadomis apie lūkesčių, reikalavimų, sampratų gausos galimybę, viešasis diskursas švietimo klausimais traktuotinas kaip pastarųjų raiška. Remiantis skirtingais lūkesčiais, reikalavimais, sampratomis, išreiškiamas nepasitenkinimas ar kaltinimai švietimui, bandoma veikti jo tolesnę raidą. Kad suprastume nepasitenkinimo ar kaltinimų pagrįstumą, galėtume diskutuoti su itin suinteresuotomis švietimu visuomenės grupėmis arba modeliuotume švietimo korekcijas, aktualu viešąjį diskursą analizuoti.

Tyrimo metodologija

Aptartas probleminis laukas suponuoja *tyrimo klausimą*: kodėl tarp švietimo modeliuotos transformacinės paskirties ir konteksto XXI a. antrojo dešimtmečio Lietuvos švietimo raidos etape klostosi įtampos. *Tikslas* – išryškinti švietimo modeliuotos transformacinės paskirties ir konteksto įtampų tendencijas. Tyrimo *uždaviniams* prilyginami iš pagrindinio klausimo kylantys daliniai klausimai: 1) kodėl susiklosto įtampos dėl švietimo vaidmens visuomenėje supratimo; 2) kodėl susiklosto įtampos vertinant švietimo būklę; 3) kodėl susiklosto įtampos dėl švietimo tolesnės raidos krypties.

Remiamasi kokybinio tyrimo strategija, dokumentinio tyrimo metodu (McCulloch, 2004), duomenys kaupti dokumentinių šaltinių rinkimo metodu, laikantis jų autentiškumo, patikimumo, reprezentatyvumo, prasmingumo principų (Crabtree ir Miller, 1992). Dokumentiniai šaltiniai – viešosios erdvės diskurso (2015–2017 m.) tikslingai atrinkti originalūs tekstai, tekstai kaip vaizdo įrašai. Diskurso dokumentinių šaltinių pirminiam skaitymui pasirinkta 132 dokumentai, šiame skaitymo etape atliktas turinio pirminis vertinimas, spręsta, ar šaltinis pasirinktinai tolesnei analizei (Gerrard, 2004). Atrankos kriterijai: 1) dokumentiniai šaltiniai, išreiškiantys požiūrį į švietimo paskirtį, vaidmenį visuomenėje; 2) išreiškiantys požiūrį į švietimo būklę; 3) keliantys reikalavimus tolesnės švietimo raidos kryptį.

Siekiant sisteminti ir suvaldyti duomenis sudarytos diskurso koalicijos. Pagrindas – diskurso dalyvių atstovavimas atitinkamoms socialinėms-profesinėms grupėms: 1) verslo koalicija (pramonininkai, bankininkai, kiti verslo atstovai), 2) filosofų, psichologų, sociologų koalicija, 3) pedagogų koalicija, 4) politikų koalicija. Diskurso koalicijų sudarymas leido išlaikyti tyrimo konfidencialumo principą, t. y. neatskleisti diskurso dalyvių asmens tapatybės. Skaitant pasirinktus šaltinius antrajame etape tapo aišku, kad dalies dokumentinių šaltinių informantų mintys tiražuojamos keliuose šaltiniuose, kartojamos skirtingoms skaitytojų auditorijoms, todėl pasinaudota vadinamąja teksto kondensavimo procedūra (Robson, 2004), t. y. keliuose šaltiniuose minimi pasikartojantys informantų požiūriai į švietimo paskirtį, į švietimo būklę, į tolesnę švietimo raidą laikomi viena dokumentine pozicija.

Duomenų analizei pasirinkta kokybinės turinio analizės metodo dedukcinė versija (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017), pagal sudarytas diskurso koalicijas, tyrimo uždavinius atitinkančias temas, jas išreiškiančias kategorijas dokumentiniuose šaltiniuose randami atitinkami prasminiai vienetai. Kategorijos išskirtos remiantis švietimo sistemos kokybės priežasčių–pasekmių teorine samprata (UNESCO, 2000), ta pačia teorine samprata remiantis išskirtos ir subkategorijos prasminiams vienetais, atitinkantiems suformuluotas kategorijas ir tyrimo klausimus, pasirinkti. Prasminiais vienetais laikomi teksto fragmentai, pastraipos, išreiškiančios subkategorijų prasmes. Vaizdinė informacija kuriama pateikiant lyginamąsias lenteles, matricas. Duomenų analizės matrica teikiama 1 lentelėje.

1 lentelė

Duomenų analizės matrica

Tyrimo klausimai	Kategorijos	Subkategorijos
1. Kaip suprantamas švietimo vaidmuo visuomenėje?	1.1. Švietimo poveikis ir pasekmės asmeniui (<i>outcomes</i>)	1.1.1. Integravimosi visuomenėje sėkmingumas; 1.1.2. Įsidarbinimo galimybės; 1.1.3. Atlyginimo dydis; 1.1.4. Socialinis statusas; 1.1.5. Sveikata; 1.1.6. Pilietiškumas, dalyvavimas visuomenės gyvenime.
	1.2. Švietimo poveikis ir pasekmės visuomenei (<i>outcomes</i>)	1.2.1. Šalies ir regiono kultūros lygis; 1.2.2. Gyventojų užimtumas; 1.2.3. Ūkio raidos sparta; 1.2.4. Socialinė sanglauda, visuomenės demokratizacija; 1.2.5. Nacionalinio tapatumo lygis; 1.2.6. Aplinkos kokybė; 1.2.7. Gyvenimo trukmė ir t. t.
2. Kaip vertinama / aiškinama švietimo būklė?	2.1. Ištekliai	2.1.1. Intelektiniai ištekliai (mokiniai, studentai; mokytojų, kito personalo pasirengimas; ugdymo, mokymo, studijų programos; mokymo(si) priemonės, įranga; teisinis formaliojo švietimo reguliavimas; 2.1.2. Materialieji ištekliai (infrastruktūra; lėšos; socialinė ekonominė aplinka).
	2.2. Procesai	2.2.1. Mokymo(si) organizavimas; 2.2.2. Mokymo(si) metodai ir mokymo(si) priemonių naudojimas; 2.2.3. Mokymo(si) turinys ir trukmė; 2.2.4. Kultūrinė ir psichologinė mokymosi aplinka.
	2.3. Paties švietimo rezultatai (<i>outputs</i>)	2.3.1. Bendrieji asmenybės raidos pasiekimai; 2.3.2. Formalūs mokymosi pasiekimai.
3. Kokie reikalavimai keliama švietimo tolesnės raidos kryptims?	3.1. Asmens ugdymo kryptis	3.1.1. Asmens vertingumo samprata visuomenėje; 3.1.2. Asmens prigimtinių galių pripažinimas ir plėtojimas kompetencijų (žinios, gebėjimai, vertybinės nuostatos) auginimo pagrindu; 3.1.3. Galimybių pasirinkti savo kelią pagal polinkius ir poreikius sudarymas; 3.1.4. Bendrabūvio vertybių bendruomeniškais santykiais grindžiamai visuomenei ugdymas; 3.1.5. Asmens kaip ekonominę funkciją atliekančio darbo rinkos vieneto išugdytas (kuo anksčiau kuriantis pridėtinę vertę darbo rinkoje; gebantis pasirūpinti savimi; gebantis save sėkmingai parduoti).
	3.2. Švietimo paskirtis	3.2.1. Savarankiška sritis; 3.2.2. Kitas ūkio šakas aptarnaujanti sritis.

Tyrimo ribotumai. Straipsnio apimtis leidžia aprėpti palyginti neilgo laikotarpio diskursą, tarsi padaryti momentinę nuotrauką, nes diskursas dėl švietimo, jo būklės tęsiasi, pateikdamas naujų diskutuotinų aspektų. Paisant straipsnio apimties galimybių, remiamasi teksto kondensavimo procedūra. Tai, kaip ir naudota duomenų teminės analizės metodo dedukcinė versija, susiaurina galimybes pristatyti dokumentiniuose šaltiniuose išreikštų požiūrių įvairovės spektrą. Kita vertus, diskurse teikiami požiūriai neišreiškia visų pagal švietimo priežasčių–pasekmių sąsajas teoriškai galimų subkategorijų.

Tyrimo teorinės prieigos

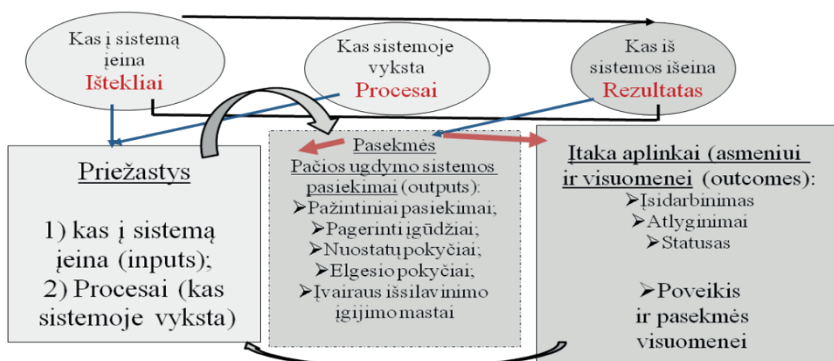
Norint suprasti diskurso koalicinių grupių reiškiamų požiūrių į švietimą pagrindą, remiamasi teoriškai nusakoma švietimo paskirties ir visuomenės plėtros sampratų įvairove – E. F. Schiefelbeino ir N. F. McGinno (2011) teikiamu švietimo paskirties sampratų sisteminimu. Suprantant *švietimą kaip socializaciją* apeliuojama į tai, kad švietimas turi parengti „naujus piliečius gyventi visuomenėje ir savo indėliu prisidėti prie jos pažangos“. Kaip tai funkcionuoja? „Individai yra formuojami pagal visuomenės reikalavimus, suteikiant jiems tokių žinių, skiepijant tokias vertybes ir elgsenos modelius, kurie leistų jiems gyventi laimingą ir produktyvų gyvenimą.“ Šiuo supratimu vadovaujantis „visuomenės nesėkmės aiškinamos asmenų, kuriems trūksta tokio atitinkamo parengimo, buvimu“. Suprantant *švietimą kaip individualių galių suteikimą* geriausiu švietimu laikomas tas, kuris „atitinka unikalius įgimtus kiekvieno asmens gebėjimus ir troškimus ir kuriuo stengiamasi palengvinti asmens arba grupės, kuriai jis priklauso, tobulėjimą“. Tokiu atveju „visuomenės nesėkmės – tai asmens laisvių apribojimo išdava“. Trečioji švietimo paskirties samprata – *švietimas kaip asmens išsilaisvinimas*. Ši samprata pripažįsta „ne tik tendenciją, kad visuomenei būdinga formuoti individus pagal savo reikalavimus, bet kartu ir žmonių gebėjimą savo veiksmais keisti visuomenę. <...> pagrindiniu švietimo tikslu tampa laisvės plėtojimas ir gebėjimo kompetentingai rinktis ugdymas“ (Schiefelbeinas ir McGinnas, 2011). Pagal šį požiūrį, visuomenės problemos atsirandančios tada, kai per daug pabrėžiami arba visuomenės reikalavimai, arba individų poreikiai.

Remiamasi tų pačių mokslininkų teikiamu visuomenės *plėtros sampratų* teoriniu sisteminimu. E. F. Schiefelbeinas ir N. F. McGinnas (2011) siūlo plėtros sampratą sisteminti į penkias grupes. *Plėtra kaip ekonomikos augimas*, t. y. „valstybės pagaminamų prekių ir paslaugų vertės – kitaip tariant, nacionalinių pajamų – didėjimas“. Šiuo atveju akcentuojamas „*kapitalas*“ (jis apibrėžiamas kaip turtas, kurį galima naudoti gaminant kitą turtą arba prekes ir paslaugas) ir *darbo jėga*“ kaip du pagrindiniai būtini ekonomikos augimo veiksniai, o, turint omeny *darbo jėgą*, akcentuojama vadinamoji *žmogiškojo kapitalo forma*, kaip veikloje dalyvaujančių asmenų „žinios ir įgūdžiai“. Pagal šį požiūrį, būtent augindamas *žmogiškojo kapitalo* kokybę švietimas tiesiogiai prisideda prie *ekonomikos augimo*. *Plėtra kaip teisingumas*: vadovaujantis šia samprata vertinama, „kaip

kai kurios gėrybės paskirstomos, o ne kokia jų absoliuti apimtis“. **Plėtra kaip ilgalaikis pažangos tvarumas:** akcentuojamas augimo ir paskirstymo dermės ir stabilumo ilgalaikis išlaikymas. **Plėtra kaip pasirinkimo galimybės didinimas, gebėjimų formuoti pasaulį atskleidimo procesas:** teigiama, jog „visuomenės plėtra vyksta tokiu mastu, kiek vis daugiau žmonių įgyja pasirinkimo galimybę ir kartu atskleidžia savo gebėjimus tuos pasirinkimus įvykdyti“.

E. F. Schiefelbeino ir N. F. McGinno pristatoma penktoji plėtros samprata, išplėtotą Nobelio premijos laureato ekonomikos srityje Amartyos Seno, yra bene plačiausia – **plėtra kaip laisvės didėjimas**. Ši samprata iškelia penkis *laisvės aspektus*, su kuriais syja švietimas: *gebėjimas pasirinkti*, prilyginamas *pasirinkimo galimybės turėjimui*; *politinės laisvės*, *socialinė laisvė*, žmonių ir organizacijų ryšių *skaidrumo*, sukuriančio *pasitikėjimą* tarp asmenų bei pasitikėjimą valstybe, *apsauga*. Švietimo ir visuomenės raidos sąsajos klostosi taip: „švietimo sistemos ne tik atlieka svarbiausią vaidmenį suteikiant žinių, ugdant igūdžius ir diegiant vertybes, būtinas sklandžiam šiuolaikinės visuomenės funkcionavimui užtikrinti, bet ir suformuoja pilietinės visuomenės vertybių ir įpročių pagrindus, kurie prisideda prie bendrosios visuomenės gerovės.“ Visuomenės, apskritai bendruomenės išliekančios stiprios tiek, kiek jų atskiri piliečiai jaučiasi apsaugoti nuo fizinių nelaimių, išorinių grėsmių, nepalankių socialinių įvykių, pvz., nedarbo, sunkių ligų, nelaimingų atsitikimų ir pan. Švietimo sistemų indėlis pasireiškia „socialinio teisingumo kūrimu, mokinių jautrumo bendrapiliečių teisėms ir jų padėčiai didinimu bei organizacijų, būtinų saugumui išsaugoti, mokymu“ (Schiefelbeinas ir McGinnas, 2011).

Be švietimo paskirties ir visuomenės plėtros sampratų, aktualu remtis švietimo poveikio visuomenei priežasties–pasekmės ryšio teoriniu supratimu. Straipsnyje ši teorinė samprata apibendrinta iš švietimo kokybę modeliavusių UNESCO švietimo dokumentų (žr. 1 pav.).

1 pav. Švietimo sistemos kokybės samprata priežasčių–pasekmių ryšio požiūriu (schema sudaryta autorės pagal: UNESCO. (2000). *Module II. Development of an Indicators System: Concepts and Definition*)

Asmens ugdymo, asmens ir valstybės santykio, asmenų tarpusavio santykių lygmenimis tyrimui aktuali M. Lukšienės (1999) suformuluota dviejų ugdymo tendencijų srautų – humanistinio-kultūrinio ir pragmatinio-technologinio – samprata (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Dvejopų ugdymo tendencijų srautų samprata

Humanistinio-kultūrinio srauto požymiai	Pragmatinio-technologinio srauto požymiai
Jaunosios kartos brendimui ypač reikšmingos bendražmogiškosios, orientuotos į konstruktyvų žmonių sambūvį idėjos, vertybinės nuostatos, prasmės ir reikšmingumo kategorijos;	Žmogus – iniciatyvus, teisiškai pasirengęs, išmanantis vadybą, veiklus, veržlus;
Humanizacija, aprėpianti dorovinių normų, demokratijos normų, požiūrio į vaiką ir socialinių santykių, ugdymo tikslų ir būdų-metodų humanizavimą;	Dvasinė žmonių bendravimo sritis – prekybinio, verslo modelio atkartojimas;
Esminis ugdymo vaidmuo stabdant skurdą, išskirtinumus (privilegijas), kuriant solidarumą, socialinį teisingumą.	Siekis – efektyvumas, nekreipiant dėmesio į dažną manipuliavimą individualiais, asmens vidinės plėtotės pažeidimo pavojus ir kt.
(Pagal: Lukšienė, 1999)	(Pagal: Lukšienė, 1999)

Ugdymo humanistinis-kultūrinis srautas neabejotinai atliepia *švietimo kaip individualių galių suteikimo, švietimo kaip asmens išsilaisvinimo, visuomenės plėtros kaip pasirinkimo galimybės didinimo, gebėjimų formuoti pasaulį atskleidimo proceso, plėtros kaip laisvės didėjimo* sampratas. Pragmatinis-technologinis srautas – *švietimo kaip socializacijos, visuomenės plėtros kaip ekonomikos augimo* sampratas.

Aptarti teoriniai požiūriai aktualūs aiškinantis kylančių modelių transformacinės paskirties ir dabartinio konteksto įtampų priežastis.

Tyrimo rezultatai

Diskurso dokumentinių šaltinių duomenys analizuojami remiantis švietimo sistemos kokybės priežasčių–pasekmių teorine samprata (UNESCO, 2000), sisteminami pagal tyrimo klausimus, atliepančius diskurso koalicijų požiūrius: 1) į švietimo paskirtį, vaidmenį visuomenėje; 2) į švietimo būklę; 3) į tolesnės švietimo raidos kryptį. Duomenys interpretuojami lyginant juos su teorinėmis tyrimo prielaidomis ir darant sprendinius apie įtampų tarp modelių transformacinės paskirties ir diskurso koalicijų požiūrių susiklostymo priežastis. Diskusija teikiama interpretuojant kiekvieno klausimo duomenis.

Ieškant atsakymo, kodėl susiklosto įtampos dėl švietimo paskirties, vaidmens visuomenėje supratimo

Pirmasis tyrimo klausimas – kodėl susiklosto įtampos dėl švietimo paskirties, vaidmens visuomenėje supratimo – orientuotas į švietimo sistemos pasekmių lauką – *švietimo poveikio, įtakos (outcomes) asmeniui tolesnėje perspektyvoje ir aplinkai, t. y. visuomenei, valstybei, kategorijas* (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Kodėl susiklosto įtampos dėl švietimo paskirties, vaidmens visuomenėje supratimo

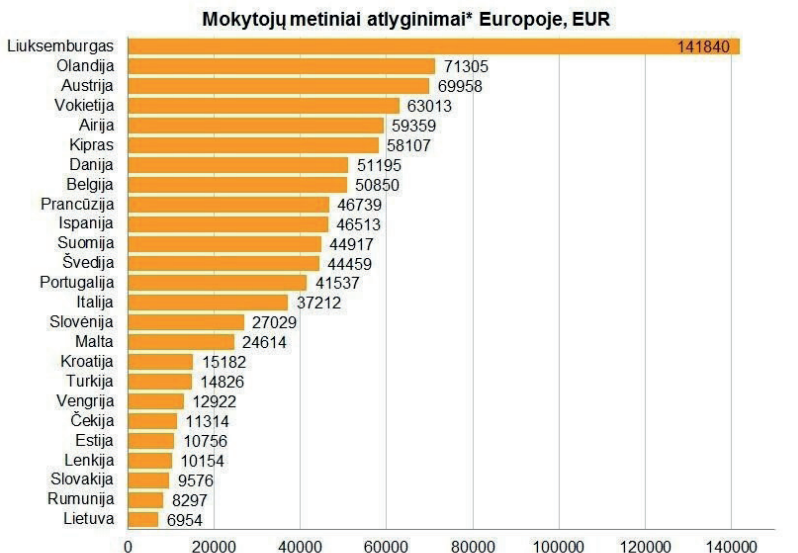
Kategorija	Subkategorija	Prasminis vienetas
Švietimo poveikis ir pasekmės asmeniui	Socialinio statuso, atlyginimo dydžio garantas	„Nuo skurdo ir kitų socialinių-ekonominių problemų gali išgelbėti mokymasis visą gyvenimą.“ [Verslo koalicija, www.delfi.lt , 2017-08-25]
	Atlyginimo dydžio garantas	„Pajamų galimybės tiesiogiai susijusios su švietimu.“ [Verslo koalicija, www.delfi.lt , 2017-10-05]
	Įsidarbinimo galimybių garantas	„<...> populistai klaidina sakydami, jog įstatymai apsaugos žmogų ir jo darbo vietą, ir taip veda žmogų į prapultį <...>. Bet kokį specialistą apsaugo ne geras įstatymas, o jo žinios, gebėjimas, profesionalumas, lankstumas.“ [Verslo koalicija, www.15min.lt , 2015-05-18]
	Integravimosi visuomenėje sėkmingumo garantas	„Kaip mes gyvensime naujame kapitalizmo etape, kuriame dominuos kūrybiškumas ir intelektas, priklauso nuo šios dienos pasiruošimo.“ [Verslo koalicija, www.15min.lt , 2015-05-18]
	Gebėjimo pasirūpinti savimi garantas	„Nustokime kalbėti apie tai, kaip mes rūpinsimės visais žmonėmis – leiskim žmonėms išmokti patiems savimi pasirūpinti. Ir tai padarykime per švietimą. Tai yra svarbiausias valstybės uždavinys.“ [Verslo koalicija, www.lrt.lt , 2017-05-24]
	Kūrėjų, ne vykdytojų ugdymo garantas	„Kodėl valstybė turi ugdyti verslui reikalingus vykdytojus, o ne valstybės raidai svarbius kūrėjus? <...> Jeigu valstybė nori sukurti sterilią <i>homo economicus</i> visuomenę, kurioje visi individai būtų pajungti tik pajamų kūrimui, kaip sraigteliai dideliame mechanizme, kurioje nebūtų laisvos minties ar sprendimų kvestionavimo, jai sekasi.“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.15min.lt , 2017-05-26]

Kategorija	Subkategorija	Prasminis vienetas
Švietimo poveikis ir pasekmės visuomenei, valstybei	Ūkio raidos spartos garantas	„Žmogiškojo kapitalo neišnaudojimas didina tikimybę įstrigti vidutinių pajamų spąstuose. Taip ir neprisivijus valstybių, į kurias bandome lygiuotis.“ [Verslo koalicija, www.delfi.lt, 2017-10-05]
	Ūkio raidos spartos garantas	„Stipriai atsiliekame dėl savo švietimo sistemos. Investicijos į IT, kūrybingumo ugdymą mokyklose dar tik ruošiamos diegti Lietuvoje. Vis dar judame per mažais žingsniais į priekį, todėl bijau, kad Lietuva netaptų atsilikusia provincija, kur didžioji dalis žmonių mokės nedidelius ir nesudėtingus darbus atlikti ir tą darys kitose valstybėse.“ [Verslo koalicija, www.statybunaujienos.lt, 2016-10-20]
	Visuomenės ekonominės gerovės ir saugumo garantas	„Viena pagrindinių šalies gyventojų gerovės, visuomenės darnos, ekonomikos konkurencingumo ir net nacionalinio saugumo sąlygų yra švietimo sistemos kokybė. Ne tik visiems lengvai prieinamas, bet ir aukštas kompetencijas suteikiantis švietimas turėtų būti kiekvienos modernios valstybės prioritetas.“ [Verslo koalicija, www.lrytas.lt, 2016-12-06]
	Ūkio raidos spartos garantas	„Švietimo sistema yra darbo rinkos kertinis pagrindas, nuo kurios priklauso tolesnis valstybės ekonomikos augimas.“ [Verslo koalicija, www.lrt.lt, 2017-06-17]
	Šalies ūkio lygio garantas	„Lietuvos ateities sėkmės garantas ir pradžia – mokykla, gebanti paruošti kūrybingą žmogų.“ [Verslo koalicija, www.delfi.lt, 2017-02-11]
	Ūkio raidos spartos garantas	„<...> Iš visų struktūrinių reformų didžiausią dėmesį Lietuva turėtų skirti esminei švietimo pertvarkai. Ekspertų vertinimu [TVF ekspertų – R. B.], pagrindinis šiuolaikinės ekonomikos augimo variklis yra žmogiškasis kapitalas. Tai ypač svarbu, nes pastaruosius trejus metus darbo našumo skirtumas tarp Lietuvos ir Vakarų Europos šalių nebemažėja. <...>
	Švietimas – kitas ūkio šakas aptarnaujanti sritis	Prasti mokymosi rezultatai reiškia, kad į darbo rinką ateina lūkesčių neatitinkanti darbo jėga. O neišmokyti sistemingai dirbti ir kurti jauni žmonės renkasi gyventi kitose šalyse.“ [Verslo koalicija, www.delfi.lt, 2017-09-01]
	Ekonominis racionalumas vertinant individą, visuomenę	„Formuojasi <i>homo economicus</i> visuomenė, kurioje individai orientuoti tik į naudos didinimą kaip vartotojai ir pelno maksimizavimą kaip gamintojai, kuri atitolusi nuo humanistikos ir socialinio jautrumo ir persmelkta kategoriško ekonominio racionalumo. <...> įsigali individų vertinimas pagal jų ekonomines funkcijas, produktyvumą, konkurencingumą, kitus ekonominius parametrus, bet ne individo pasitenkinimą gyvenimu, visuomenės santarvę, patiriamo streso lygį, bendravimo su vaikais trukmę, bendruomeniškumą, pasitenkinimą veikla, atliekant ne tik ekonomines funkcijas.“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.15min.lt, 2017-05-26]

Diskusija interpretuojant duomenis

Duomenų analizė rodo, kad diskurso koalicijų pripažįstamas švietimo poveikis asmens, visuomenės, valstybės ateičiai, taigi pripažįstama švietimo transformacinė paskirtis. Tačiau transformacinio poveikio asmeniui ir visuomenei turinys šioje diskurso koalicijoje specifiškas. Verslo koalicija nuosekliai laikosi švietimo kaip socializacijos paskirties požiūrio: esą svarbu parengti jaunąją kartą sėkmingai adaptuotis šalies ūkyje, orientuotis į didesnes pajamas, sėkmingą įsidarbinimą, pasirūpinimą savimi. Švietimo vaidmenį visuomenėje, valstybėje verslo koalicija nuosekliai pripažįsta kaip svarbų tiek, kiek švietimas garantuoja ūkio raidos spartą, kiek jis aptarnauja kitas ūkio šakas išugdydamas „aukštas kompetencijas“ aukštesnėms pajamoms ir pridedamai vertei kurti. Taigi verslo koalicija laikosi *visuomenės plėtros kaip ekonomikos augimo* sampratos, kur švietimo priedermė – parengti verslo lūkesčius atitinkančią „darbo jėgą“, vadinamąją „žmogiškąją kapitalą“.

Tačiau verslo koalicijos požiūris, kad išsilavinimas, mokymasis visą gyvenimą garantuoja aukštesnes pajamas, Lietuvoje taikytinas ne visoms socialinėms grupėms, nes dalies išsilavinusių socialinių grupių (pvz., gydytojai, mokytojai, meno specialybės ir kt.) pajamos valstybėje nekoreliuoja su lavinimosi trukme, atliekamo darbo sudėtingumu ir svarba. Pavyzdys – Lietuvos mokytojų atlyginimų situacija (žr. 2 pav.).

Šaltinis: Eurydice

2 pav. Mokytojų atlyginimų Europos šalyse palyginimas (Parengta: Mačiulis, N. (2016), pagal: European Commission/EACEA/ Eurydice, 2016. *Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in Europe – 2015/16. Eurydice Facts and Figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union)

Diskurso filosofų, sociologų, psichologų koalicija, pripažindama švietimo vaidmens svarbą valstybės raidai, vadovaujasi kita švietimo paskirties samprata – *švietimas kaip asmens išsilaisvinimas*, valstybės raidai svarbių kūrėjų ugdymas. Visuomenės plėtra šios diskurso koalicijos priimama kaip *asmenų pasirinkimo galimybių didinimas ir gebėjimų formuoti pasaulį atskleidimo procesas*. Ši diskurso koalicija išvelgia pavojų, kad jau dabartinėje visuomenėje akivaizdžiai įsivyrąja stambiojo verslo primetamas asmens vertinimas pagal ekonominius parametrus, kitaip tariant, išigali *homo economicus* visuomenė, o vien ekonominių parametrų lūkesčių kėlimas švietimui kaip asmens ir visuomenės ateities kūrimo uždaviniui tokį visuomenės tipą – *homo economicus* – tik sustiprintų.

Taigi įtampos tarp skirtingų visuomenės grupių dėl švietimo paskirties, vaidmens visuomenėje klostosi remiantis skirtingomis atraminėmis pozicijomis: kaip suprantama švietimo paskirtis ir kokios visuomenės plėtros sampratos laikomasi. Beje, visuomenės socialinių fenomenų tyrėjai teoretikai, pripažįstantys švietimo poveikį asmens tolesnei, įskaitant ir ekonominę, perspektyvai (*outcomes*), tik iš dalies patvirtina diskurso verslo koalicijos nuostatas dėl švietimo kaip ekonominės sėkmės garanto: „Švietimo institucijos yra labai naudingos tiems, kurie į jas patenka; ir tikrai, dokumentais patvirtinti įgūdžiai yra geriausi įėjimo į moderniąją, dažniausiai pažangiausią, ekonomiką bilietai; tačiau tie, kurie negali patekti arba neturi pakankamai motyvacijos ar jėgų išsilaikyti, bus visiškai atstumti. Daugelis iš jų šiandien yra beraščiai bent jau funkcinio atžvilgiu ir beveik visiškai negali būti įdarbinti“ (Dahrendorf, 1996). Šios mokslininkų iškeltos problemos svarstymas plėtojamas tolesniame skirsnyje.

Ieškant atsakymo, kodėl susiklosto įtampos dėl švietimo būklės vertinimo

Antrasis tyrimo klausimas – kodėl susiklosto įtampos dėl švietimo būklės vertinimo – orientuotas į švietimo būklės lauką, tapatintiną pirmiausia su paties švietimo rezultatais (*outputs*) kaip pasekmių grupe, nulemta priežasčių – to, kas į sistemą įeina (*inputs*), t. y. išteklių, ir to, kas sistemoje vyksta, t. y. procesų. Beje, tos pačios priežastys pagal priežasties–pasekmės logiką gali nulemti ir pirmiau minėtą pasekmių grupę (*outcomes*) – švietimo poveikį, įtaką asmeniui tolesnėje perspektyvoje ir visuomenei. Antrajam tyrimo klausimui priskirtos kategorijos *švietimo būklė*: ištekliai (intelektiniai ir materialieji), *švietimo būklė*: procesai, *švietimo būklė*: paties švietimo rezultatai (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Kodėl susiklosto įtampos dėl švietimo būklės vertinimo

Kategorija	Subkategorijos	Prasminis vienetas
Švietimo būklė: intelektualiniai išteklių	Dėl intelektualinių išteklių kokybės nesutarta	„Nesugebėjome suformuoti vizijos, kas yra geras mokytojas ir mokykla, parengianti prie pokyčių gebantį adaptuotis žmogų. Iki šiol nesame net sutarę, koks mokytojas turi būti ir kokia jo vieta jaunojo žmogaus ugdyme, jau nekalbant apie tai, kas ir kaip juos turėtų ruošti.“ [Verslo koalicija, www.delfi.lt, 2017-09-01]
	Mokytojams stinga ekonominio raštingumo	„Nereikia galvoti, kad finansiniam raštingumui turi būti ruošiami specialūs pedagogai, kur tik jie išmanytų tą sritį. Visi mokytojai turi išmanyti ekonomikos pagrindus, rinkos ekonomikos pradmenis, finansinio raštingumo esmę. Vaikui, suteikiant žinias, reikia pasakyti ir ką praktiškai su jomis gali padaryti. O tam reikia turėti bazinį supratimą, nesvarbu, kokį dalyką dėstai.“ [Verslo koalicija, www.lrt.lt, 2017-05-24]
	Mokytojo paskirtis – mokyti vaikus kurtis savo gerovę	„Visuomenė turi investuoti į mokytojus, nes jie turi žinoti, kokių savybių reikia vaikui, kad šis sugebėtų kurti savo gerovę.“ [Verslo koalicija, www.lrytas.lt, 2016-06-20]
	Mokytojų amžius, kokybė netenkina verslo	„<...> Nemaža dalis mokytojų yra vyresni nei 55 m., katastrofiškai trūksta matematikos, fizikos, IT mokytojų. Aišku, naujų mokytojų ruošimas turi tapti vienu svarbiausių valstybės prioritetu. Be abejonės, reikia kalbėti apie jų atlygį, socialines garantijas, būsto problemas. Esamų mokytojų kvalifikacijos ir pastovaus „tiuningo“ problema. Tam turime sukurti veiksmingą sistemą.“ [Verslo koalicija, www.delfi.lt, 2017-02-11]
	Nerealizuojamas mokytojų potencialas	„Mokytojai – dėl programų, darbo sąlygų ir panašiai – atsидūrė tokioje situacijoje, kad tiesiog negali realizuoti savo potencialo. Todėl turime tokią sistemą, dėl kurios skundžiasi ir darbdaviai – skundai pagrįsti, bet priežastys šiek tiek kitokios, nei bandoma pademonstruoti.“ [Pedagogų koalicija, www.delfi.lt, 2017-02-11]
	Mokytojų nuostatos dėl darbo	„<...> kas dabartiniais pedagogams trukdo kelti kokybę? Naudotis esamomis programomis? Pirmyn. Sukelkime pagarbą visuomenėje savo darbu, parodykime savo vertę, savo profesinį išdidumą. Kur tai yra? Mes nuolat dejuojame, kad kažkas blogai, kažko trūksta, kad mes paskutinėje vietoje. Tai yra didelė netiesa. Tai yra visuomenės klaidinimas. Priemonės yra, programos yra, tiesiog nenorima dirbti.“ [Pedagogų koalicija, www.lrt.lt, 2017-03-22]
	Mokytojų pašaukimo stygius; Materialaus atlygio problema	„Vyriausybė seniai mano, kad mokytojai turi dirbti iš pašaukimo. Tačiau viskas nėra taip paprasta. Iš tiesų bėda, kad yra daug mokytojų, kurie neturėtų dirbti mokykloje – jie neturi nei gebėjimų, nei pašaukimo. Kita vertus, tam, kad mokyklose dirbtų labai geri mokytojai iš didžiosios raidės, reikia, kad jie būtų orūs, gerbiami ir gautų solidų atlyginimą.“ [Pedagogų koalicija, www.bernardinai.lt, 2017-08-11]

Kategorija	Subkategorijos	Prasminis vienetas
Švietimo būklė: materialiniai ištekliai	Socialinė ekonominė švietimo aplinka	„Siauras požiūris į ekonomiką niekaip nepaaiškintų Lietuvos [padėties]. Po įstojimo į Europos Sąjungą augame bene greičiausiai regione. Atrodo, viskas turėtų suktis priešingai, bet, antra vertus, politikai pražiūrėjo tai, ką laimės ekonomika akcentuoja – koks yra to augimo pasiskirstymas. Lietuvoje jis gana katastrofiškas. Kadangi niekas iki šiol nesiruošia spręsti šių problemų, turime kalbas ir diskusijas apie pasekmes. Viena iš jų – didžiulė emigracija. Taip pat – didžiulė nelygybė, daug korupcijos, daug streso, alkoholizmo ir t. t. Visi šie dalykai ir yra ta laimės ekonomika, kuri daug plačiau žiūri į visuomenės būklę nei kažkokie siauri skaičiai, į kuriuos dėmesį kreipia politikai. Jeigu BVP auga, jiems viskas atrodo gerai.“ [Verslo koalicija, www.diena.lt, 2017-11-07]
Menki materialiniai ištekliai – investavimo į vaikų švietimą kliuviny		„Kur yra didžiausias žemų pajamų blogis? Tai nepakankamas gyventojų poreikių patenkinimas, o poreikių patenkinimas yra svarbiausia valstybės raidos funkcija. Be to, dėl žemų pajamų atsiranda skurdas, jo rezultatas – ateities apribojimas. Tie, kurie gyvename gerai, to dažnai nepastebime – nejaučiame, kad šalia esantis skurdas – tai ne atskiro žmogaus, o visuomenės ateities problema. <...> 2014 m. buvo apklausiami socialinės paramos gavėjai. Buvo paklausta, kur jie panaudotų pinigus, jei gautų daugiau pajamų. Paaiškėjo, kad jiems labiausiai trūksta lėšų sveikatai (45 proc.), būstui (35 proc.) ir vaiko mokymosi galimybėms sudaryti (35 proc.). Kitaip sakant, trečdalis tų žmonių nepakankamai finansuoja savo ateitį. Štai kur yra skurdas.“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.alkas.lt, 2017-02-27]
Atsiejama pajamų lygybė ir galimybių lygybė		„Pats efektyviausias būdas mažinti pajamų nelygybę – tai investicijos į švietimą ir žmogiškąjį kapitalą didinant žmonių ekonominį mobilumą, t. y. judėti iš žemesnio pajamų intervalo į aukštesnį. <...> svarbiausia yra ne pajamų lygybė, o galimybių lygybė. Ir kad kiekvienas <...> gyventojas gautų iš savo valstybės visapusišką paramą norėdamas įgyti savo mėgstamą specialybę, savo mėgstamą veiklą ar galimybę plėtoti verslą, siekti savo gyvenimo tikslų ir visiškai save realizuoti.“ [Verslo koalicija, www.delfi.lt, 2017-08-25] „<...> vietoje dialogo turime demonizuotą verslą – verslas yra blogis, kuris nenori dalintis. Bet valdžios pareiga yra ne teisingai padalinti, o sukurti tokias sąlygas, kad atsirastų daugiau veikiančių ir kuriančių žmonių. <...> išlaisvintas verslas ir jo kuriančioji galia yra valstybės stiprioji pusė. Bet apie tai visuomenėje nėra diskusijos.“ [Verslo koalicija, www.ekonomika.lt, 2017-06-16]
Pajamų nelygybė lemia švietimo rezultatų nelygybę		„Lietuvos atveju nelygybę lemia turtingųjų nutolimas. Ir tai susiję su pajamomis ir taikoma politika. <...> Svarbu, kad sistema, esanti už socialinio dialogo, veikų, nes jeigu to nėra, tai rizikuojate, kad <...> mentalitetas „laimėtojas pasiima viską“ įsigalioja ir vėliau tampa netgi politikos priemonėmis, ko turėtų būti vengiama. <...> Taip pat investuoti į žmogiškąjį kapitalą. Ką mes išsiaiškinome vienu savo tyrimu, kad švietimo rezultatai būna geresni, jei atėjai iš privilegijuotos šeimos, negu iš žemesnių ar vidutinių pajamų šeimos. Ką mes taip pat nustatėme, kad tai taip pat lemia nelygybę šalyje.“ [EBPO švietimo ekspertas, www.delfi.lt, 2017-10-06]
Reikiami materialiniai ištekliai laidos švietimo kokybę		„Iš krizės pakilti padės tik didesnis investavimas į švietimą ir kūrybiški sprendimai. Liaukimės apgaudinėti save, kad galima vienu metu ir sutautpyti, ir išlošti kokybės. (Tačiau tai nereiškia, kad galima švaistyti.) Bet jei norime kokybės, turime būti pasiryžę į tai investuoti.“ [Politikų koalicija, www.delfi.lt, 2016-04-29]

Kategorija	Subkategorijos	Prasminis vienetas
	Materialiniai ištekliai – mokytojų pažangos sąlyga	„Su investavimu į mokytojus siejama ir pavydėtina Lenkijos švietimo sistemos pažanga, ištempusi Lenkiją nuo atsiliekančių (2000) prie vienos iš kokybiškiausių švietimą teikiančių šalių (2012).“ [Politikų koalicija, www.delfi.lt, 2016-04-29]
Švietimo būklė: procesai	XXI a. poreikių netenkinantis mokymo organizavimas, metodai, turinys	„Mūsų švietimo sistema yra industrinių laikų palikimas. Čia svarbiausia greičiausiu įmanomu būdu didžiausiai įmanomai masei užkimšti galvas žiniomis, išmokyti skaityti, rašyti, skaičiuoti. Suskirstome į klases, išmokome daugybės lentelės, parašome pažymį – viskas labai paprasta kaip fabrike. Perlaužti šią sistemą nepaprastai sudėtinga.“ [Politikų koalicija, www.snauijenos.lt, 2017, 781]
	Neugdomas ekonominis raštingumas	„<...> sakau su didžiu pagarba mokytojams, tačiau didžioji jų dalis yra vyresni, ir pradėjus šnekėti jie negali pasakyti, iš kur atsiranda pridėtinė vertė. Vaikai neturi supratimo, kas yra verslas, jo idėja, o visi chorū šaukia, kad verslas yra tik pinigai. Mokyklose nešnekama apie įmonių gyvenimą, rinkodarą, vadybą.“ [Verslo koalicija, www.ve.lt, 2016-04-13]
	XXI a. poreikių netenkinantis mokymo organizavimas, metodai, turinys	„Ko mes mokome vaikus? Mes dabar kalbame tik apie matematiką, bet dar yra finansinis raštingumas, medijų raštingumas. Kaip vaikai priima informaciją, kaip ją apdoroja? Kaip vaikai panaudoja tas žinias kūrybai? Švietimo sistema turi būti skubiai pertvarkoma, nes daugiau laiko tiesiog nėra. Tai yra užduotis visiems švietimo politikos strategams, ne pavieniams asmenims ar konkrečiai vyriausybei. Nustokime kalbėti apie tai, kaip mes rūpinamės visais žmonėmis – leiskim žmonėms išmokyti patiems savimi pasirūpinti. Ir tai padarykime per švietimą. Tai yra svarbiausias valstybės uždavinys.“ [Verslo koalicija, www.lrt.lt, 2017-05-24]
	Ugdymo turinio vienpusiškumo tendencijos	„<...> visi dabar apžavėti nauja panacėja – STEAM curriculum. Jis iššifruojamas kaip <i>Science Technology Engineering Arts Mathematics</i> , akcentuoja tiksluosius kietuosius mokslus ir Lietuvoje vis dažniau rašomas STE(A) M (tų menų čia niekam nereikia). Nepaisant jo neginčytinų privalumų, STEAM gali būti tik fragmentas skirtingų ugdymo metodų mozaikoje, o ne nauja Didžioji Doktrina. Mat – pabrėžiu dar sykį – mokykla turi orientuotis į visavertės asmenybės ugdymą. Tokios, kuri paskui galės pati mokytis, įgyti naujas žinias ir įgūdžius, perkurti, koreguoti ir plėsti iš mokyklos atsineštą pažinimą. Tokios asmenybės neišaugės be humanitarinių disciplinų. Be humanitarikos neliks kūrybingumo, visapusiškai išsilavinusio asmens, laisvo žmogaus ugdymo.“ [Politikų koalicija, www.delfi.lt, 2016-04-29]
Švietimo būklė: paties švietimo rezultatai	Netenkina formalūs švietimo rezultatai	„Lietuvos mokykla yra duobėje. Lietuvos švietimas išgyvena krizę, kuri tęsiasi ne vienerius metus ir kaskart gilėja. <...> Valstybė save iš duobės gali ištraukti tik per švietimą, bet pats švietimas yra duobėje – o jam pastatyti ant kojų neužtenka nei politinės valios, nei išteklių – nes esame duobėje.“ [Politikų koalicija, www.delfi.lt, 2016-04-29]
	Netenkina formalūs mokinių mokymosi pasiekimai	„Šiandien tikrai turime ir matome, ir tai rodo tarptautiniai ir Lietuvoje atliekami tyrimai apie moksleivių gebėjimus ir pasiekimus. Jie yra, švelniai tariant, kritiški. Mes kalbame apie mokytojų ir mokyklų tinklą, kuris šiandien visiškai nekoreliuoja su realia demografinė situacija šalyje. Mes matome problemas, kurios ilgus metus nėra sprendžiamos. Dėl to vėl pasakyti arba orientuotis į vieną – duokite mums 200 mln. eurų atlyginimams ir tada sistema iškart pasikeis. Tai iš esmės nėra racionalus siūlymas.“ [Politikų koalicija, www.alfa.lt, 2017-08-10]

Kategorija	Subkategorijos	Prasminis vienetas
	Netenkina formalūs mokinių mokymosi pasiekimai, bendrieji asmenybės ugdymo pasiekimai	„Ugdymo vertės praradimas. Pagal 2004–2005 m. tyrimą, Lietuvos 15-mečiai iš 70 pasaulio šalių pagal skaitymo gebėjimus buvo 36–39 vietoje, o nuo 2010 m. padėtis smarkiai pablogėjo. Dar įdomu, kad Darbo biržoje registruoto jaunimo, neturinčio profesinio pasirengimo, dalis yra didesnė negu bendro bedarbių, neturinčių profesinio pasirengimo, skaičiaus dalis. Vadinasi, vyresnio amžiaus bedarbiai dažniau turi kokią nors profesiją nei jaunimas, gimęs ir augęs Nepriklausomoje Lietuvoje. Kaip mes galime didinti įdarbinimą ir norą gyventi bei dirbti Lietuvoje, jeigu žmogus neturi profesijos?“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.alkas.lt, 2017-02-27]
	Švietimo rezultatams turi įtakos pajamų nelygybė, nulemianti galimybių nelygybę	„Aukščiausių ir vidutinių pajamų šeimoms niekas nesikeičia, jie visada turi geresnius rezultatus, tačiau žmonėms iš šeimų, kurios yra nepalankioje padėtyje, yra didelis skirtumas, ar gyvena šalyje, kurioje yra didelė, ar sąlyginai maža nelygybė. Tai yra viena priežasčių, kodėl nelygybė yra susijusi su galimybių nelygybe.“ [EBPO švietimo ekspertas, www.delfi.lt, 2017-10-06]

Diskusija interpretuojant duomenis

Remiantis teorinėje dalyje pristatyta ir duomenų analizės matricoje išskleista švietimo kokybės priežasčių–pasekmių samprata, pirmiausia aptariant švietimo būklę analizuojami diskurso koalicijų požiūriai į intelektualinius išteklius, kuriems priskiriami tiek švietime dalyvaujantys asmenys, tiek ugdymo turinio ištekliai, tiek švietimą reglamentuojantys dokumentai. Duomenų analizė rodo, kad verslo koalicija neteikia pastabų dėl Lietuvos švietimo dokumentų, jų modeliuotos ugdymo krypties, tokios krypties pasirinkimo priežasčių ir pan. Tikėtina, šie intelektualiniai ištekliai verslo nedomina – tarsi jų, pvz., Valstybinės švietimo 2013–2022 metų švietimo strategijos, net nebūtų. Vadovaudamasi jau ankstesniame duomenų interpretavimo skirsnyje minėta *visuomenės plėtros kaip ekonomikos augimo* samprata, diskurso verslo koalicija perspektyviu ištekliumi laikytų kuo jaunesnius mokytojus, kurie parengtų mokinių ekonominėms funkcijoms sėkmingai atlikti, todėl iš mokytojų reikalaujama bent bazinio ekonominio, finansinio raštingumo, jo neturintys mokytojai laikomi intelektualinių išteklių problema. Pageidaujama daugiau matematikos, fizikos, informacinių technologijų dalykų mokytojų, esą tik jie galėtų ugdyti verslui reikalingas „darbo jėgos“ kompetencijas dabartiniu ir perspektyvos laikotarpiu. Taigi diskurso verslo koalicija nuosekliai laikosi *švietimo kaip socializacijos* paskirties ir *visuomenės plėtros kaip ekonomikos augimo* sampratų: mokytojai turi suteikti mokiniams šalies ekonomikos augimui, ūkio raidos spartai reikalingų žinių, todėl ir patys turi būti tam parengti.

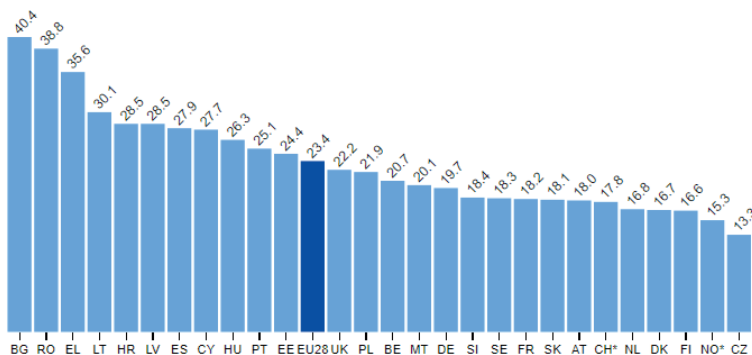
Diskurso pedagogų koalicija savo profesinės grupės, kaip intelektualinių išteklių dalies, atžvilgiu nėra vieninga: dalis diskurso atstovų teigia, jog pedagogų potencialas tinkamai neišnaudojamas dėl silpnos kitos intelektualinių išteklių dalies – mokymo programų, darbo

sąlygų; kiti diskurso atstovai įžvelgia intelektualinių išteklių segmento – mokytojų – problemų: nenoro dirbti, gebėjimų, pašaukimo stygiaus.

Išsiskiria diskurso koalicijų požiūriai ir į materialinius išteklius kaip lemiančius švietimo rezultatą, ypač – į socialinės ekonominės aplinkos įtaką švietimo rezultatui. Dalis verslo koalicijai pagal profesinę veiklą priskirtų diskurso dalyvių visuomenės plėtrą aiškintų *kaip ilgalaikį pažangos tvarumą*, akcentuodami *augimo ir paskirstymo dermės ir stabilumo ilgalaikį išlaikymą*. Kadangi tokios dermės dabartiniame švietimo socialiniame ekonominiame kontekste nėra, visi pasiekiami rezultatai, tarp jų ir švietimo, lemiami šios nederinės, yra jos pasekmės. Prie šio požiūrio jungiasi sociologai. Jie teigia, kad daugiau nei trečdalis skurstančiųjų (t. y. socialinės paramos gavėjų, nors skurstančiųjų gali būti ir daugiau) negali finansuoti savo ateities – vaiko mokymosi. Iškeliama *pajamų lygybės* ir *galimybių lygybės* klausimas. Tiesa, dalis diskurso verslo koalicijos dalyvių linkę nepripažinti pajamų lygybės idėjos svarbos, esą svarbesnė esanti galimybių lygybė, kurią gyventojams turėtų garantuoti valstybė. Šiuo atveju neigiama *visuomenės plėtros kaip laisvės didėjimo* samprata, teigianti pasirinkimo galimybių turėjimą, kai pasirinkimo galimybių „masto matavimo rodiklis yra ne visuomenėje sukuriama bendrasis produktas ar turtas, o produktų ir turto paskirstymo piliečiams tolygumas“ (Schiefelbeinas ir McGinnas, 2011).

Egzistuojančios pajamų nelygybės pasekmės itin akcentuoja į diskursą Lietuvos viešojoje erdvėje įtrauktas EBPO švietimo ekspertai: EBPO tyrimai patvirtina, kad privilegijuotų šeimų vaikų švietimo rezultatai geresni nei žemesnių ar vidutinių pajamų šeimų ir kad tai lemia nelygybę šalyje. Šis diskurso dalyvis pasergsti Lietuvą nuo mentaliteto „laimėtojas pasiima viską“ įsigaliojimo ir tapimo politikos priemonėmis.

Eurostato 2016 m. duomenimis, skurdas ir socialinė atskirtis gresia 30,1 proc. Lietuvos gyventojų (žr. 3 pav.).

Source: Eurostat, [EU-Statistics on Income and Living Conditions \(EU-SILC\)](#)
Data for the EU have been estimated; Croatia, Netherlands and Romania: provisional data.
EFTA countries (marked with *) do not contribute to EU average.

3 pav. Gyventojų dalies, kuriai gresia skurdo arba socialinės atskirties pavojus, Europos šalyse palyginimas

Švietimo sistemų ir socialinio konteksto sąsajų tyrinėtojai C. Borgas, M. Cardona ir S. Caruana (2017) teikia įžvalgų, kaip pati švietimo sistema gali tiek stiprinti socialinę, politinę, kultūrinę ir ekonominę nelygybę, tiek švelninti jos padarinius būtent švietime. Švelninimo kelias yra vertingas humanistine, demokratine prasme, turi įtakos mokinių mokymosi ir ugdymosi pasiekimų gerėjimui, tačiau brangesnis – finansine. Tai būtų pagalba vaikui įvairiomis ugdymo organizavimo formomis, pvz., vadinamoji visos dienos mokykla, kur kas daugiau personalaus darbo su mokytoju konsultacijų, kitokios pagalbos forma, mažų mokyklų, teikiančių kokybišką ugdymą, arčiau namų išlaikymas ir pan. Tai didintų išlaidas švietimui, todėl politikams neatrodo patraukliai. Juolab stambiojo verslo spaudimas politikams priimti jų požiūrius kaip politikos pagrindą yra stiprus ir turi patrauklių argumentų – valstybės klestėjimą kaip sėkmingo, t. y. „išlaisvinto“, verslo nuopelną. Tikėtina, kad visuomenės socialinius procesus mažiau analizuojantys politikai tokiam spaudimui linkę paklusti, ypač jei mąsto tik apie savo politinės kadencijos trukmę, o ne apie valstybės socialinės raidos tolesnę perspektyvą. Primintinos moderniojo socialinio konflikto tyrinėtojo R. Dahrendorfo įžvalgos: „Milžiniška dauguma žmonių pakankamai jaukiai susitvarkė savo gyvenimą. Bet jie neįsitikinę, kad geri laikai truks ilgai. Jie ima brėžti ribas, kurios palieka kai kuriuos lauke, šaltyje. Kaip ir anksčiau dominavusios klasės, jie turi įvairiausių priežasčių brėžti šias ribas; jie pasirengę įsileisti vidun tuos, kurie pripažins jų vertybes ir perims jas. Jie taip pat įsitikinę, nors ir nelabai tvirtai, kad neturi būti barjerų tarp klasių. Jie nori, kad tie barjerai būtų pašalinti, bet jie nepasirengę daryti tai, ko reikia jiems pašalinti. Klasei, kuri gyvena aprūpinimo pasaulyje ir dėl to nepripažįsta kitų žmonių pretenzijų į teises, būdingą vaizduotės trūkumą papildo paveldėtas interesas išlaikyti savo padėtį. Kol kas viskas nėra taip blogai, bet nuolatinio nedarbo ir žiauraus skurdo padariniai gali būti grėsmingi“ (Dahrendorf, 1996).

Išsiskiria diskurso politikų koalicijos dalyvių požiūriai į švietimo materialinių išteklių poveikį švietimo rezultatams: dalis teigia, kad tik taupydami švietimo sąskaita „kokybės neišlošim“, kita dalis diskurso dalyvių politikų įtikėję, kad švietimas pirmiau turi parodyti rezultatą – gerus mokinių pasiekimus, racionaliai sutvarkyti įstaigų tinklą, tik tuomet tikėtis didesnių materialinių išteklių. Kai kurie materialiniai švietimo ištekliai, pvz., mokytojų atlyginimų padėtis, kelia nerimą netgi dalintis nenorintiems verslininkams (žr. anksčiau pateiktą 2 pav.). Taigi tiek teoriniai atraminiai diskurso koalicijų požiūriai į švietimo būklės segmentą – materialinius išteklius – taškai, tiek praktinių sprendimų siūlymai išsiskiria.

Vertindami švietimo būklės komponentą – procesus, diskurso verslo koalicijos atstovai toliau nuosekliai laikosi *švietimo kaip socializacijos* paskirties ir *visuomenės plėtos kaip ekonomikos augimo* sampratų. Jų požiūriu, mokytojai ir patys nesuprantantys, ir vaikams neaiškinantys apie pridėtinę vertę, verslą, įmonių gyvenimą, rinkodarą, vadybą, taigi nesuteikia mokiniams ekonomikos augimui, ūkio raidos spartai reikalingų žinių. Matematikos, informacinių technologijų disciplinos turinčios vyrauti ir tinkamai parengti mokinius – tik šitaip pasirengę žmonės mokės patys savimi pasirūpinti.

Vienos mokslų krypties mokykloje sureikšminimui prieštarauja diskurso politikų koalicijos atstovai, akcentuojantys „visavertės asmenybės ugdymą“, o ji neišugdoma be humanitarinių disciplinų, tačiau tik tokia asmenybė galinti toliau pati mokytis, perkurti, plėsti „iš mokyklos atsineštą žinojimą“, būti kūrybinga, laisva. Ši pozicija artima *švietimo kaip asmens išsilaisvinimo ir visuomenės plėtros kaip pasirinkimo galimybės didinimo, gebėjimų formuoti pasaulį atskleidimo proceso* sampratai. Pripažintina, kad būtent tokia samprata kaip pagrindų buvo remtasi modeliuojant švietimo reformą atkūrus Lietuvą 1990-aisiais. Tokią sampratą atitinka ir teoriniame pagrindime minimas M. Lukšienės (1999) apibūdintas ugdymo humanistinis-kultūrinis srautas, į kurį orientuojami ir XXI a. antrąjį dešimtmetį priimti švietimo dokumentai – *Valstybinė švietimo 2013–2022 m. strategija* (2013), *Geros mokyklos koncepcija* (2015). Tačiau minimi diskurso politikų koalicijos atstovai, palaikydami visavertės asmenybės ugdymo idėją, vertindami procesus konstatuoja mūsų švietime vis dar akivaizdų industrinio švietimo palikimą – mechanistinį žinių kalimą, o ne asmens pažinimo, mąstymo plėtojimą.

Visų diskurso koalicijų netenkina paties švietimo rezultatai – formalūs mokinių pasiekimai, pademonstruojami tarptautiniuose tyrimuose (PISA, TIMSS). Diskurso filosofų, sociologų, psichologų koalicija iškelia ne tik akademinį, bet ir bendrųjų asmenybės raidos pasiekimų itin aktualią paties švietimo rezultatų (*outputs*) problemą – „ugdymo vertės praradimą“. Konstatuojama, kad jaunimo, neturinčio profesinio pasirengimo, dalis, registruota Darbo biržoje, yra didesnė nei bendro bedarbių, neturinčių profesinio pasirengimo, skaičiaus dalis. Tas jaunimas gimęs, augęs, mokėsis jau nepriklausomoje Lietuvoje. Veikiausiai diskurso dalyviai atsakomybę už tokį rezultatą priskiria tik švietimui. Tačiau ar neižvelgtinas šiuo atveju visuomenėje besiklostantis kur kas gilesnis socialinis reiškinys kaip tokio rezultato priežastis – *anomija*?

Moderniajame socialiniame moksle, R. Dahrendorfo (1996) tvirtinimu, šią sąvoką pirmasis vartojęs E. Durkheimas, apibūdindamas situaciją, kai dėl ekonominių ar politinių krizių nustojančios galioti socialinės normos, žmonės prarandantys ryšius, išeitimi pasirenkantys savižudybę; R. K. Mertonas praplėtęs sąvokos *anomija* turinį kita prasme – „kultūros struktūros žlugimu“, susiklostančiu, „kai žmonės dėl savo socialinės padėties nepajėgia prisiderinti prie visuomenės vertybių. Jeigu jauni žmonės yra mokomi siekti karjeros kantrumu ir sunkiu darbu, bet savaime suprantamas būdas pelnyti pinigus – tai spekuliuoti ateities ir pasirinkimų arba užsienio valiutų biržose, atsirandanti anomija“ (Dahrendorf, 1996). Lietuvos kontekste *anomijos* dėsnis šifruotinas: jaunų žmonių supratimas, kad dėl savo nepalankios socialinės padėties visos įdėtos pastangos nepadidins galimybių lygybės, taigi vis tiek esi pasmerktas būti „autsaideriu“, gali stabdyti pastangas prisiderinti prie visuomenės įprastų socialinių normų – pvz., įsigyti kasdienę profesiją ir kantriai dirbti. Tikėtina, šią visuomenės grupę turi omeny R. Dahrendorf (1996), kalbėdamas apie švietimą kaip „bilietą į modernią ekonomiką“: „tie, kurie negali patekti arba neturi pakankamai motyvacijos ar jėgų išsilaikyti, bus visiškai atstumti. Daugelis iš jų šiandien yra beraščiai bent jau funkcinio atžvilgiu ir beveik visiškai negali būti

įdarbinti.“ Tokiai minčiai atitaria anksčiau cituotas EBPO švietimo ekspertas: „<...> žmonėms iš šeimų, kurios yra nepalankioje padėtyje, yra didelis skirtumas, ar gyvena šalyje, kurioje yra didelė, ar sąlyginai maža nelygybė. Tai yra viena priežasčių, kodėl nelygybė yra susijusi su galimybių nelygybe“ (Fosteris, 2017). Taigi priimti *ugdymo vertės praradimą* vien kaip švietimo, o ne gilesnių visuomenės socialinių bėdų nulemtą rezultatą, atrodytų nepamatuota.

Ieškant atsakymo, kodėl susiklosto įtampos dėl švietimo tolesnės raidos krypties

Trečiasis tyrimo klausimas – kaip švietimas turėtų plėtotis toliau. Aprėpiamos kategorijos – asmens vertingumo dabartinėje visuomenėje samprata, asmens ugdymo ateičiai kryptis, švietimo raidos kryptis. Duomenys teikiami 5 lentelėje.

5 lentelė

Kodėl susiklosto įtampos dėl švietimo tolesnės raidos krypties

Kategorija	Subkategorija	Prasminis vienetas
Asmens vertės samprata	Asmens vertė – jo sėkmingai atliekama ekonominė funkcija	„Filosofija labai paprasta. Tokias algas [per mėnesį uždirba 6 000 eurų ir daugiau į rankas – R. B.] gauna patys gabiausi, itin aukštos kvalifikacijos vadovai ir specialistai. Žmonės, kurie kuria didžiulę pridėtinę vertę visai visuomenei ir valstybei. Žmonės, kurie kuria darbo vietas (daug darbo vietų), kurie moka valstybei didelius mokesčius. Žmonės, kurie, sakyčiau, yra viena iš pagrindinių valstybės varomųjų jėgų. Tokių žmonių dėka auga Lietuvos ekonomika, į šalį ateina investicijos <...>. Tokie žmonės vertinami ne tik pas mus, o ir svetur. Visame pasaulyje. Ne tik vertinami, bet ir graibstomi. Ne vienas ir ne du, deja, jau išvažiavo iš Lietuvos. O mes tik skaitome jų sėkmės istorijas ir dūsaujame dėl prarastų talentų.“ [Politikų koalicija, www.lrytas.lt, 2017-08-10]
	Sumenkinta asmens, išstisų socialinių grupių savi-vertė	„<...> valstybė ir jai atstovaujantieji mums nuolat sako: tu esi nesvarbus, tu mums nerūpi, tu esi lengvai pakeičiamas, tu esi nusikaltėlis, nesugebantis savarankiškai spręsti, mes tave nudėvėsime ir lengvai išmesime. Tu esi pigi kiniška prekė. Kad šis požiūris yra persmelkęs daugelį valstybės lygmenų, dar labiau išryškėjo šio Seimo kadencijos metu. Valstybė nusprendė, kad daugybė socialinių grupių, tarp jų mokytojai, gydytojai, dėstytojai ir kt., – problema, į kurios sprendimą neverta investuoti. Tai labai ciniškas lietuviško politinio ir ekonominio elito požiūris į savo piliečius.“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.delfi.lt, 2017-11-10]
	Asmens reikalingumo valstybei jausena	„Iš mūsų tyrimų akivaizdu, kad Lietuvoje žmonės nesijaučia reikalingi. Jie nesijaučia priklausantys valstybei. Jie mano – jeigu iškiltų reikmė, neatsirastų žmonių, kurie jiems padės. Nusivylimas šalimi nėra lygus pajamų dydžiui. Tai emocinis nusivylimas vieta, kurioje esi. Emigracija yra balsavimas kojomis už savo emocinį išsigelbėjimą.“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.diena.lt, 2017-11-07]

Asmens vertės samprata	Nepalanki kultūrinė ir psichologinė ugdymo(si) aplinka	„<...> Lietuva tapo didelio pilietinio ir žmogiškojo susvetimėjimo fabriku, nors kovojant su Sovietų Sąjunga buvo žadama visai kita žmogaus ir visuomenės vizija. Karaliumi tapo kapitalas. Sovietmečio pabaigoje buvo žadama rinkos ekonomika, bet vietoj jos gavome rinkos visuomenę.“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.delfi.lt, 2017-03-06]
Asmens ugdymo kryptis ateičiai	Bendrabūvio vertybių, bendruomeniškų santykių ugdymas	„<...> didžiausia problema yra ta, kad kol kas judame <...> prie individualizmo: savo elgseną orientuojame į individualistinį egocentrizmą. Todėl reikia keisti švietimo modelį – atviram žmogui turi būti formuojamos ne žinios, o gebėjimai, vertybės. <...> Tai, pirmiausia, pagarba artimui, savitarpio pagalba. Gebėjimas nedominuoti savo pranašumais, reguliuoti, atpažinti pavydą. <...> Niekas [dabar – R. B.] nebeskatina dėti į kažką pastangų, jeigu tai neliečia mūsų asmeninio intereso. Tai yra baisus pavojus mūsų ateities sistemai.“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.15min.lt, 2015-03-31]
	Mokyklos misija: asmens – darbo rinkos vieneto – ugdymas	„<...> ilgą laiką matematikos ir finansinis raštingumas visiškai nebuvo ir nėra prioritetas. Tai kartu yra ir profilinio mokymo pasekmė. Mes leidžiame rinktis vaikams, ką mokytis, kartu leidžiame jiems pasirinkti lengviausią kelią. <...> 2020 m. 90 proc. darbo vietų reikalaus skaitmeninių įgūdžių. O kas tai yra? Ta pati matematika. Žmonės negalės gauti darbo ir kurti savo gerovės neturėdami pamatinių matematikos ir kitų tikslųjų mokslų pagrindų. <...> Mums reikia pradėti ugdyti žmones taip, kad jie galėtų kurti pridėtinę vertę jau netolimoje ateityje.“ [Verslo koalicija, www.lrt.lt, 2017-05-24]
	Mokyklos misija: ugdyti pasaulio pažinimą kaip savaiminę vertybę	„Mokyklos misija turėtų būti visai kita. Ji turėtų mokyti dalykų ne pasauliui, o paskatinti pažinti pasaulį. Technologijos ir jų progresas taip apžavėjo visuomenę, kad buvo pamirštos jų ištakos. Ši užmarštis kada nors lems jų destrukciją. Technologijos kilo iš siekio sukurti pasaulyje daugiau gėrio bei nesuinteresuoto noro jį pažinti. Tai paskatino sukurti daug nuostabių dalykų. Šiandien prisimenamas norimas tikslas pagerinti ir pertvarkyti pasaulį, tačiau į antrą planą nustumiamas pažinimas kaip pats sau tikslas. Apie pasaulio pažinimą kaip vertybę savaime, kaip proto ieškojimo kelią, vedantį link tiesos, net nekalbama.“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.vaikodiena.lt, 2015-07-15]
	Švietimas – kitas ūkio šakas aptarnaujanti sritis	„Profesinio mokymo <...> įstaigos reikalingos tiek, kiek jų paruoštų absolventų reikia verslui. Jei verslui nereikia tų paruoštų absolventų arba jos neruošia tų, kurių reikia, tai jų egzistavimas yra beprasmiš.“ [Verslo koalicija, www.lrt.lt, 2017-08-30] „Tam tikrų specialybių darbuotojų jau šiandien smarkiai trūksta. Mes pateikėme Vyriausybei tų konkrečių specialybių sąrašą. Jame 30 specialybių, tarp jų elektrikų, statybininkų, metalo konstrukcijų montuotojų, pastatų šiltintojų, siuvėjų, tarptautinių pervežimų vairuotojų ir kt.“ [Verslo koalicija, www.ve.lt, 2016-04-19]
	Asmens – darbo rinkos vieneto – ugdymas; asmuo kaip prekė	„Šalyje mažėjant darbingo amžiaus žmonių ir lėtėjant darbo našumo augimui, svarbu rūpintis, kad profesinis rengimas būtų pajėgus suteikti tinkamus gebėjimus ir būtų pritaikytas prie artėjančių galingų pramonės pokyčių. Tam, kad sumanymai būtų įgyvendinti, reikia išsilavinusių žmonių, galinčių valdyti ir naudoti kuriamas technologijas. Skaitmeninis raštingumas tampa svarbus ir profesinėse mokyklose. <...> Verslumo skatinimas profesinėse mokyklose taip pat turėtų užimti daugiau vietos. Išmokius profesijos, svarbu papasakoti ir apie galimybes tinkamai panaudoti ir parduoti savo gebėjimus.“ [Verslo koalicija, www.alkas.lt, 2017-08-31]

Asmens ug- dymo kryptis ateičiai	Asmens kaip darbo rinkos vieneto ugdy- mo ribotumas	„Tiesmuka orientacija į darbo rinkos poreikius – tai labai nepragmatiškas sprendimas, kurį mokykla gali padaryti: specializuotai darbo rinkai parengti žmonės, pasikeitus ekonomikos poreikiams, pasiliks šalikelėje.“ [Politikų koalicija, www.delfi.lt , 2016-04-29]
	Humanisti- nis santykis su asmeniu kaip nacijos perspektyva	„<...> mes iš „medžių išlipome“ tik 1927 m., kai buvo įvestas privalomas pradinis švietimas. Todėl visomis pastangomis reikia siekti, kad mes augtume civilizuotai. Vaikus išmokyti doriai rašyti, skaityti, skaičiuoti. Tik tuomet būsimė nacija, kuri savimi tiki. Mums reikia įsikalti į galvą, kad humanistinis santykis su augančiu žmogumi yra nacijos perspektyva. Jeigu to nesukursime, nieko ir nebus.“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.snaujienos.lt , 2017, 781]
	Asmens – darbo rinkos vieneto – ugdymas	„<...> kartais stengiamasi sukurti priešpriešą sakant, kad verslui reikia gerų darbininkų. Jei žiūrėsime siaurai – taip, bet jei žvelgiam į visą valstybę, tai mums reikia kuriančių žmonių. Pridėtinę vertę kuriantys žmonės leis atsirasti daugiau galimybių visoje visuomenėje. Esame visi skirtingi, bet turime kiekvienas atrasti savo vietą.“ [Verslo koalicija, www.plus.lrytas.lt , 2016-04-13]
Švietimo rai- dos kryptis	Asmens pri- gimtinių galių pripažinimas, galimybės pasirinkti savo kelią sudarymas	„Pramonininkams trūksta jų verslui vykdyti parengtų jaunuolių. Nė kiek neužsimena, kad svarbiausias Lietuvos švietimo uždavinys turėtų būti hu- manistiniu lygmeniu auginamas pilietiškas, mąstantis ir kuriantis žmogus, gerbiantis savo gimtąją šalį, jos kalbą, istoriją, jos žmones, demokratiškas pilietis, mokantis ir nebijantis diskutuoti, argumentuotai ginantis savo nuo- monę. Ir ne valdžios nurodymu, o pats savo valia pasirenkantis profesiją ir kuriantis savąjį gyvenimą.“ [Pedagogų koalicija, www.delfi.lt , 2017-09-05]
	Švietimas – pramonę aptarnaujanti ūkio šaka	„Tik integravus pramonę į visas vykdomas politikas, tokias kaip švietimo, aplinkos, mokslo, darbo santykių, inovacijų, būtų galima teigti, kad eg- zistuoja politinis pagrindas pramonės augimui ir konkurencingumui, o tuo pagrindu galima galvoti apie ateities pramonę. <...> šios tendencijos su savimi atsineša nemažai iššūkių švietimo ir mokslo sistemai, kuri jau šiandien turi būti pritaikyta prie artėjančių galingų pramonės pokyčių. Tam, kad idėjos būtų įgyvendinamos, reikia išsilavinusių žmonių, galinčių valdyti ir naudoti tas technologijas. Skaitmeninis raštingumas tampa lemiamas.“ [Verslo koalicija, www.verslas.lrytas.lt , 2015-06-15]
	Vertybių ugdymas	„<...> Visa švietimo sistema turi būti orientuota į vertybių formavimą, o ne į žinių kaupimą. Žinios turi aptarnauti vertybes, o ne atvirkščiai.“ [Filosofų, psichologų, sociologų koalicija, www.15min.lt , 2015-03-31]
	Galimybių pasirinkti savo kelią pa- gal polinkius ir poreikius sudarymas	„Iš kai kurių galima būtų išgirsti teiginį, kad valstybė finansuoja studijas, todėl turi spręsti, kiek ir ko reikia. Bet kuo toks valstybės požiūris skiriasi nuo planinės ekonomikos? Niekuo. <...> Gyvenant valstybėje, kurioje darbo pajamos yra kur kas labiau apmokestinamos nei kapitalas ar turtas, jūs ir jūsų vaikai turi spręsti apie savo ateitį. Jeigu jūsų vaikas nori tapti dailinin- ku – tegul, jeigu nori aktoriumi – šaunu, jeigu programuotoju – kodėl gi ne? <...> Kodėl manome, kad valstybė teisingiau nuspręs, ką ir kas turi veikti gyvenime, o ne pats individas? [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.15min.lt , 2017-05-26]

Švietimo raidos kryptis	Švietimas – asmens pasaulio pažinimą kuriantis sritis	„Mokyklos misija šiandien yra priminti apie egzistuojantį ir pastovų pasaulį ir sukelti susidomėjimą juo. Tokiu, kuris nepasiduoda žmogaus užgaidoms ir norams, egzistuoja nepriklausomai nuo žmogaus, yra sukurtas ir kinta. Mokykla į jį turėtų nukreipti mokinių dėmesį bei smalsumą. Tuomet galėtume tikėtis, kad po dešimties ar dvidešimties metų Lietuvoje rasis atradėjų ir pranokėjų karta. Net jei tokia ir neatsirastų, paprasčiausia būtų daugiau jautrių ir protingų žmonių, besidominčių aplinka ir žmonių gyvenimu. Jų nesinorės lyginti su robotais, nešaus į galvą jų lavinimą suvesti vien į gebėjimus atrinkti žinias ir informaciją bei juos efektyviai taikyti.“ [Filosofų, sociologų, psichologų koalicija, www.vaikodiena.lt, 2015-07-15]
-------------------------	---	--

Diskusija interpretuojant duomenis

Kai pirmaisiais atkurtos Lietuvos metais buvo kuriami švietimo dokumentai, suformuluotas ugdymo siekis – asmens, kokio reiktų demokratiją kuriančiai Lietuvai, vaizdinys: „naujam krašto istorinės raidos laikotarpiui subrendęs ir išipareigojęs, sąmoningas, savarankiškai apsisprendžiantis, socialiai veiklus, savo pasaulėžiūrą grindžiantis tautos ir bendrosiomis žmogaus vertybėmis, gebantis kompetentingai ir atsakingai dalyvauti demokratinės visuomenės bei valstybės kūrime“ (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992). Taip buvo nusakyta, koks asmuo Lietuvai būtų vertingas. Taigi švietimas suprastas *kaip asmens išsilaisvinimas*, o *visuomenės plėtra – kaip pasirinkimo galimybės didinimas, gebėjimo formuoti pasaulį atskleidimo procesas*.

Analizuojamo dabartinio diskurso politikų koalicijos požiūris rodo, kad tiriamuoju laikotarpiu asmuo vertingu laikomas pagal savo atliekamas ekonomines funkcijas: kiek uždirba, kiek sumoka mokesčių, taip suprantamos asmens „vertės“ suma nurodoma gana aukšta – 6 000 eurų per mėnesį po mokesčių. Toks požiūris – viena vertus, yra ženklas kitoms visuomenės socialinėms grupėms (pvz., gydytojams, mokytojams [nurodyta suma vos mažesnė nei mokytojo metų atlyginimas], meno žmonėms ir pan.) apie jų nevertinamumą, kita vertus, šitaip iškeliamas asmens vaizdinys, į kokį turėtų orientuotis švietimas.

Asmens vertės matavimas suabsoliutintais ekonominiais kriterijais – pinigine atlyginimo, sumokamų mokesčių išraiška – ne tik prasilenkia su švietimo dokumentuose nusakytais vertybiniais pagrindais, ne tik priešpriešina visuomenės socialines grupes, bet ir pagrįstai kelia įtampas tarp visuomenės ir valdžios, kelia emocinį nusivylimą vieta, kurioje esi; taip klostosi dar gilesnės visuomenės socialinės problemos, tokios kaip emigracija. Tai liudija diskurso filosofų, sociologų, psichologų koalicijos atstovų požiūriai, tokį turime švietimo socialinį emocinį kontekstą.

Pagal asmens vertingumo sampratą diskurso koalicijos modeliuoja ir asmens ugdymo kryptis ateičiai. Diskurso verslo koalicija atmata galimybes mokiniams rinktis mokymosi kryptis, reikalauja matematikos ir kitų tikslųjų mokslų pagrindų, nes tik tai, jos požiūriu, garantuotų skaitmeninį raštingumą, kuris laikomas lemiamu: jauniems žmonėms leistų kurti „pridėtinę vertę jau netolimoje ateityje“, „tinkamai panaudoti ir parduoti

savo gebėjimus“. Taigi nuosekliai laikomasi *visuomenės plėtros kaip ekonominio augimo* sampratos. To paties reikalaujama ir iš švietimo raidos krypties, nes, „tik integravus pramonę į visas politikas, tokias kaip švietimo, aplinkos“ ir kitas, „būtų galima teigti, kad egzistuoja politinis pagrindas pramonės augimui ir konkurencingumui“, o „švietimo ir mokslo sistema turi būti pritaikyta prie artėjančių galingų pramonės pokyčių“. Šis požiūris švietimą besąlygiškai laiko pramonę, kitas ūkio šakas aptarnaujančia sritimi.

Diskurso analizė rodo, kad su tokiu požiūriu diskutuoja tik pavieniai politikai, laikantys jį „nepragmatišku“, tačiau ir jie nesvarsto asmens ir valstybės intereso santykio problemos.

Atsvarą tokiai valstybėje įsigalinčiai politikų ir verslo koalicijų pozicijai bando kurti diskurso filosofų, sociologų, psichologų koalicijos atstovai, pavieniai diskurso dalyviai pedagogai. Šioje koalicijoje deklaruojama laisvė asmeniui pačiam pasirinkti, taigi palaikomas tyrimo teorinėse prieigose M. Lukšienės įvardytas humanistinis-kultūrinis ugdymo srautas, prieštaraujama pragmatinio-technologinio srauto pastangai manipuluoti asmeniu. Tarp diskurso koalicijos balsų nuskamba galiojantiems švietimo dokumentams artimos nuostatos: „humanistinis santykis su augančiu žmogumi yra nacijos perspektyva“; problema, kad „kol kas judame prie individualizmo, savo elgseną orientuojame į individualistinę egocentrizmą“; turėtume orientuotis į vertybes – pagarbą artimui, savitarpio pagalbą, nedominuoti savo pranašumais, reguliuoti, atpažinti pavydą, dėti pastangų ir į tai, kas nebūtinai liečia tik asmeninį interesą; žinios turėtų aptarnauti vertybes, o ne atvirkščiai; mokyklos misija – kelti susidomėjimą pasauliu, priminti pasaulio pažinimą kaip vertybę, nes tik tuo remiantis ateityje gali „rastis atradėjų ir pranokėjų karta“. Iškeliamas argumentas, kad švietimo uždavinys – humanistiniu lygmeniu auginamas pilietiškas, mąstantis, kuriantis žmogus, argumentuotai ginantis savo nuomonę, savo valia pasirenkantis ir kuriantis savo gyvenimą; gyvenimo kelio pasirinkimo atveju dalies diskurso koalicijos atstovų pirmenybė teikiama asmeniui, ne valstybei. Viena vertus, taip pamatuotai prieštaraujama verslo koalicijos kraštutinei pozicijai manipuluoti asmeniu, teigiant, jog asmenų pasirinkimus, taigi ir gyvenimus turi lemti pramonės, ekonomikos, darbo jėgos poreikiai, kita vertus, švietimą tikėtina linkstama suprasti *kaip individualių galių suteikimą*. Primintina, kad, laikantis šios pozicijos, geru švietimu pripažįstamas tas, kuris „atitinka unikalius įgimtus kiekvieno asmens gebėjimus ir troškimus“ (Schieflbeinas ir McGinnas, 2011) ir juos tenkina. Taigi pavieniais požiūriais linkstama tolti nuo švietimo dokumentuose fiksuotos nuostatos siekti individo ir visuomenės interesų dermės, o švietimo paskirties teorijų požiūriu – nuo *švietimo kaip asmens išsilaisvinimo* pozicijos, pagal kurią „pagrindiniu švietimo tikslu tampa individo laisvės plėtojimas ir gebėjimo kompetentingai rinktis ugdymas“, laisvų žmonių gebėjimų savo veiksmais keisti visuomenę ugdymas.

Apibendrinamieji teiginiai

Diskurso švietimo klausimais duomenų analizė ir jų interpretavimas, požiūrių diskutavimas, lyginant juos su teorinėmis sampratomis ir mokslininkų išvalgomis, leidžia tvirtinti:

1. Visos diskurse analizuotų požiūrių koalicijos pripažįsta švietimo kaip sistemos transformacinį poveikį asmeniui ir visuomenei, tačiau visiškai skirtingai traktuoja poveikio turinį.

2. Diskurse verslo ir politikų koalicijoms atstovaujančiųjų diduma remiasi *švietimo kaip socializacijos* ir *visuomenės plėtros kaip ekonominio augimo* sampratomis, todėl jie laikytų švietimą geru, jei individai būtų formuojami pagal diskurso verslo koalicijos reikalavimus, nepaliekant galimybių rinktis mokymosi kryptį, teikiant ūkio raidos spartai būtinų tikslųjų mokslų žinių ir skaitmeninio raštingumo, verslumo, ugdant gebėjimus savo įgūdžius parduoti, skiepijant pasirūpinimo savimi vertybes ir elgsenos modelius, kurie leistų jauniems asmenims kuo greičiau tapti kokybišku „žmogiškuoju kapitalu“, kuriančiu pridėtinę vertę, o švietimo sistema, švietimo politika tarnautų verslui, pramonės plėtrai. Ši visuomenės grupė remiasi išsivyravjančiais ekonominiais kriterijais vertindama švietimo intelektinius išteklius, procesus, švietimo rezultatus, pagal šiuos kriterijus modeliuotą tolesnę asmens ugdymo ir švietimo raidos kryptį.

3. Pavieniai pagal profesinę priklausomybę verslo koalicijai priskirti diskurso dalyviai vadovaujasi *visuomenės plėtros kaip ilgalaikio pažangos tvarumo* samprata, t. y. vertina ne tik ekonomikos augimą, bet ir jo sukuriamų gėrybių paskirstymą bei pastarojo stabilumą. Nors pavieniai požiūriai ryškios švietimo vertinimo pozicijos neužima, tačiau remiantis jų pripažįstama samprata iškeliama pajamų lygybės ir galimybių lygybės visuomenėje problema, turinti reikšmingą įtaką švietimo rezultatams: pajamų nelygybė lemia galimybių nelygybę, todėl dalis jaunimo ištumiami į visuomenės užribį arba į emigraciją.

4. Diskurso filosofų, sociologų, psichologų koalicija remiasi *švietimo kaip individualių galių suteikimo* ir *kaip asmens išsilaisvinimo* sampratomis, *visuomenės plėtros kaip pasirinkimo galimybių didinimo*, *gebėjimo formuoti pasaulį atskleidimo proceso* samprata. Į humanistinį santykį su augančiu asmeniu kaip nacijos perspektyvą, į humanistiniu lygmeniu auginamą pilietišką, mąstantį ir kuriantį, demokratišką žmogų, į pasaulio pažinimą kaip savaiminę vertybę, kaip proto ieškojimo kelią, į žinojimą, aptarnaujantį vertybes, ir į daug kitų vertybinių nuostatų orientuoti šios diskurso koalicijos požiūriai iš esmės atstovauja Lietuvos švietimo dokumentų, kuriais XXI a. antrąjį dešimtmetį švietime vadovaujamasi, nuostatoms.

5. Įtampos tarp švietimo modeliuotų nuostatų ir jas įtvirtinančios švietimo politikos bei skirtingų visuomenės grupių dėl švietimo vaidmens visuomenėje supratimo, švietimo būklės vertinimo, dėl tolesnės švietimo raidos krypties numatymo tiriamuoju laikotarpiu klostosi dėl skirtingų teorinių sampratų, kuriomis atskiros visuomenės grupės remiasi, prieštarai.

6. Nutarus besąlygiškai perimti diskurso verslo koalicijos siūlomus švietimo pagrindus būtų sukurtas konfliktas su šiuo metu Lietuvos švietime galiojančių daugelio švietimo dokumentų užkoduotais principais, vertybinėmis nuostatomis. Todėl tektų revizuoti arba iš naujo kurti pagrindinius švietimo politiką ir praktiką reglamentuojančius dokumentus. Kitaip tariant, pradėti naują švietimo politiką. Visuomenės socialinius procesus tyrinėjantys mokslo grandai politikams, švietimo politikams patartų: „<...> politika, nusistačiusi suardyti viską, kas egzistuoja, negali pažengti labai toli; ji tikrai nesugebės didinti realių gyvenimo šansų dabar gyvenantiems žmonėms. Bandymas apsimesti, kad galima pradėti kurti pasaulį nuo brūkšnio, yra dar ir vaikiškas. Jis daro žmones netinkamus politikai“ (Dahrendorf, 1996).

Literatūra

- Ališauskas, R. ir Dukynaitė, R. (2015). Doktorės Meilės Lukšienės mokymo tęstinumas valstybinėje švietimo strategijoje. *Pedagogika*, 4(120), 5–20.
- Borg, C., Cardona, M. ir Caruana, S. (2017). *Socialinė klasė, kalba ir galia. Laiškas mokytojui: Lorencas Milanis ir Barbijanios mokykla*. Kaunas: Šviesa.
- Crabtree, B. ir Miller, W. (1992). Primary care research: a multimethod typology and qualitative road map. In B. Crabtree, W. Miller (eds.), *Doing Qualitative Research* (pp. 3–28). Thousand Oaks, California: Sage.
- Dahrendorf, R. (1996). *Modernusis socialinis konfliktas. Esė apie laisvės politiką*. Vilnius: Pradai.
- Durkheim, E. (2002). *Savižudybė: sociologinis etiudas*. Vilnius: Pradai.
- European Commission/EACEA/ Eurydice, 2016. *Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in Europe – 2015/16. Eurydice Facts and Figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fosteris, M. (2017). Nelygybės kamuojamai Lietuvai netinka ideologija „išgyvena stipriausieji“. Interviu A. Ketleriui (BNS). [žiūrėta 2018 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/ekspertas-nelygybes-kamuojamai-lietuvai-netinka-ideologija-isgyvena-stipriausieji.d?id=75974091>.
- Gerrard, J. (2004). *Health Sciences. Literature Review Made Easy: The Matrix Method*. Sudbury, Massachusetts: Jones and Barlett Publishers.
- Geros mokyklos koncepcija. (2015). Iš Švietimo ir mokslo ministerija, Švietimo aprūpinimo centras. (2017). *Ugdymas(is) paradigmų kaitoje* (pp. 32–39).
- Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerija. (1992). *Lietuvos švietimo koncepcija*. Vilnius: Leidybos centras.
- Lukšienė, M. (1999). Post scriptum. Iš R. Bruzgelevičienė (sud.), *Jungtys* (pp. 326–397). Vilnius: Alma littera.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. London: Collier – Macmillan.

- Mcculloch, G. (2004). *Documentary Research in Education, History and the Social Sciences*. London and New York: Routledge.
- Robson, C. (2004). *Real World Research*. 2nd ed. London: Blackwell Science.
- Schiefelbeinas, E. F. ir McGinnas, N. F. (2011). *Mokomės ugdyti: siūlymai Lotynų Amerikos švietimui pertvarkyti*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- UNESCO. (2000). *Module II. Development of an Indicators System: Concepts and Definition*.
- Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija. (2013). Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. XII-745. [žiūrėta 2018 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/ddokpaaieska.schhowdoc_l?p_id=463390&p_tr2=2.
- Želvys, R. (2009). Lietuvos švietimo politikos kontekstas. Iš T. Bulajeva, L. Duoblienė (red.), *Lietuvos švietimo politikos transformacijos* (pp. 13–31). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

Trends in Tensions between Modelled Direction and Context in Education

Ramutė Bruzgelevičienė

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education and Philosophy,
39 Studentų St., LT-08106 Vilnius, Lithuania, ramute.bruzgeleviciene@leu.lt

Summary

The article continues the analysis of the problem of tensions between the modelled direction and the context in education in Lithuania in the stage of its development in the second decade of the 21st century. The selected aspect – the opportunity for the transformational purpose of education declared in documents on education while social groups assess education unfavourably. The research question – why are there tensions between the declared transformational purpose of education and the context of development of education. The research is based on the qualitative methodology of documentary analysis: purposefully selected document sources of discourse on educational matters are analysed.

Data analysis and interpretation and discussion of approaches by comparing them with theoretical perceptions and insights of researchers lead to conclude the following:

All approach coalitions analysed in the discourse recognise transformational impact of education as a system on an individual and society, but treat the content of the impact completely differently.

The representatives of business and politics coalitions rely in the discourse on *the perceptions of education as socialisation and development of society as economic growth*, therefore they would

consider education good, if individuals were formed in accordance with the requirements of the business coalition, with no opportunities to choose the learning area, provision of knowledge of exact sciences, digital literacy and entrepreneurship required for economic growth rates, training the capacity to sell skills, instilling values and behavioural models for taking care of oneself, so that young people would as soon as possible be able to become the quality “human capital” creating added value, while the education system and policy would serve business and industrial development. This discourse coalition uses pervading economic criteria in assessing the intellectual resources and processes of education, and educational outcomes, and would use these criteria for modelling further direction of teaching individuals and developing education.

Individual participants of discourse who by their occupation belong to the business coalition are guided by *the perception of the development of society as long-term sustainable progress*, i.e. they assess not only economic growth, but also the distribution of goods resulting from sustainable progress and the stability of progress. Although individual approaches do not represent a strong position in assessing education, their concepts serve the basis for raising the problem of equality of income and opportunities in society, which has a significant impact on educational outcomes: income inequality causes inequality of opportunities due to which some part of the youth is socially marginalised or is forced to emigrate.

The discourse coalition of philosophers, sociologists, and psychologists relies on the perception of *education as empowerment of an individual and as personal liberation, development of society as increasing choice opportunities and the process of revealing the capacity to form the world*. Approaches of this coalition focus on the humanist relationship with the growing individual as the perspective of the nation, on a human being nurtured on the humanist level as a civic, thinking, creative and democratic individual, on the cognition of the world as an intrinsic value and as the way to search for intelligence, on knowledge which serves values, and also on many other values which essentially represent the provisions of educational policies adhered to in Lithuania in the second decade of the 21st century.

Tensions between the provisions modelled in education and the understanding of the role of education in society, assessment of the condition of education, and further direction in which education should develop during the period researched by groups implementing education policy and different groups of society occur due to conflicting theoretical concepts, on which individual groups of society rely.

Keywords: *transformational purpose of education, perceptions of the purpose of education and development of society, interests of an individual and the state, economic expediency, homo economicus society.*

Gauta 2018 02 25 / Received 25 02 2018
Priimta 2018 04 03 / Accepted 03 04 2018